

A fokozatos felújító vágásmód multjából a régi Magyarországon

Írta: Muzsnay Géza.

1. Bevezetés a szálerdők természetes felújításánál alkalmazott eljárások elnevezésénél uralkodó zűrzavar megszüntetésére.

Sok szó esett a közelmúlt években az Erdészeti Lapokban a szálerdők természetes úton való felújításáról. Ezek a közlemények könnyen azt a téves benyomást kelthetik, hogy az elmúlt évtizedekben e téren úgyszólván semmi haladás sem történt.

Ez indít arra, hogy a szálerdők természetes felújításának a kérdéséhez hozzászóljak, a multat egy kissé felelevenítsem.

Mielőtt rátérnék tulajdonképpeni tárgyamra, hangsúlyoznom kell, hogy a „fokozatos felújító vágásmód” elnevezést én az alábbiakban a régebbi gyakorlatnak megfelelően kiterjesztem a természetes felújításnak mindazokra az alakjaira, amelyek helyes értelmezéssel az e három szó által kifejezett fogalom alá vonhatók.

Az én szerény nézetem szerint ugyanis semmi elfogadható okunk sincsen arra, hogy a szálerdők természetes felújításának különféle módjaira régebben alkalmazott egyszerű, könnyen megérthető magyar gyűjtőelnevezéseket megváltoztassuk. Ezek szerint a szálerdők természetes úton való felújítása történhetik: 1. szálaló vágás útján, 2. fokozatos felújító vágásmód segítségével, esetleg 3. pásztásvágások útján. Itt csak a két elsőt fogom tárgyalni s a harmadikra nem terjeszkedem ki, mert az sikertelenségénél fogva már amúgyis inkább csak a múlté.

1. *A szálalóvágás* lényege az, hogy a kihasználás törzsenként (szálanként), esetleg törzscsoportonként történik és

ugyanazon a területen rövidebb-hosszabb időközökkel kiterjed a vágásforduló egész tartamára.

2. A fokozatos felújító vágásmódot az jellemzi, hogy a vágásterületekről a fákat szintén nem egyszerre, hanem fokozatosan: törzsenként, avagy törzscsoportonként (esetleg kisebb területrészenként) használjuk ki, *de a kihasználás nem terjed ki a vágásforduló egész tartamára, hanem annak csak bizonyos rövidebb részére*, mondjuk: 5—30, esetleg valamivel több évre. A fokozatos felújító vágásmódnak három jellegzetes főalakját különböztethetjük meg, ú. m. a közönséges, a csoportos és a szegélyezővágásos alakot.

a) A fokozatos felújító vágásmód *közönséges alakjánál* a kihasználás rendszerint két vagy több vágásnem (pl. vető és taroló vágás, avagy előkészítő vágás, vetővágás, ritkító vagy felszabadító vágások, végső vagy tarolóvágás) alkalmazásával, többé-kevésbé egyenletesen történik.

Az egyenletességet azonban soha sem szabad erőszakolnunk. Sőt el kell térnünk attól mindannyiszor, amikor fontos érdekek megkívánják.

b) A fokozatos felújító vágásmód *csoportos alakját* (csoportos felújító vágás) az jellemzi, hogy a kihasználás az illető vágásterületen szétszórva, törzscsoportonként történik.

A fiatalos csoportok bővítése érdekében a kihasználást a csoportok körül a célszerűséghez képest végezhetjük: tarvágás-szerűleg, avagy egy a csoportot körülvevő pásztának (gyűrűnek) szálalásszerű, illetőleg vetővágásszerű, esetleg csoportos ritkítása útján.

c) A fokozatos felújító vágásmód harmadik főalakjánál, a *szegélyező (szegélyalakú) vágásnál*, a kihasználást az erdő szélein, tisztások mentén, utak, nyiladékok mellett, keskeny pászták (szegélyek) alakjában kezdjük meg, amely helyeken rendszerint találni szoktunk némi fiatalost. A fiatalos megfelelő módon való felszabadítása után, esetleg már ezt megelőzőleg, az előbbi szegély szomszédságában egy újabb szegélyre terjesztjük ki a vágást azzal a céllal, hogy ott is elősegítsük a fiatalos megtelepülését, illetőleg, hogy felszabadítsuk az időközben már megtelepült, esetleg mesterséges úton létesített fiatalost. Így foly-

tatjuk egyszerre több helyen a vágatást az egész vágásterületen mindaddig, amíg a kihasználás és a felújítás befejezést nem nyert.

Az én elgondolásom szerint teljesen elegendő a szálerdők természetes felújításánál alkalmazható eljárásoknak a fenti elnevezések szerint való csoportosítása.

Az elnevezések szűkebb határok közé szorítása mellett szól az is, hogy sok olyan eljárás van a szálerdők természetes felújításánál alkalmazott eljárások között, amely felett máris többékevésbé napirendre tértek a gyakorlatban.

A túlságos disztingválás, a túlságos felaprózása a fogalmaknak, idézte elő tulajdonképpen azt a végnélküli zürzavart, ami a különböző természetes felújítási eljárások elnevezése és csoportosítása körül uralkodik.

Ez a sok zürzavar, úgy vélem, egy csapásra kiküszöbölhető volna a fent javasolt s a gyakorlat igényeinek teljesen megfelelő, egyszerű és mindenki által könnyen felfogható csoportosítás elfogadásával.

Az egyszerűséget célzó ezzel a felfogással nézetem szerint sokkal könnyebben lehetne eredményt elérni a természetes felújítás propagálásánál is, mintha továbbra is fenntartjuk a jelenlegi helyzetet.

2. A szálerdők kihasználása és felújítása a régi Magyarországon az 1879. évi erdőtörvény életbelépte előtt. A fokozatos felújító vágásmód térfoglalása a törvény életbelépte után.

Mint úgyszólván mindenütt, a régi Magyarországon is a rendszertelen szálalgatás volt az erdők használatának a legrégibb alakja.

A nagyobb mérvű és emellett rendszertelen használatoknak legelsősorban a *tölgyesek*, főképpen a síksági és előhegységi tölgyesek estek áldozatul. A mezőgazdasági művelésre alkalmasságukat kiirtották. Az erre a célra kevésbé alkalmas tölgyesekből a fák javát lassanként kiszálalgatták.

A kivételes esetekhez tartozott, ha valahol félig-meddig rendszeres fokozatos kihasználás, avagy mesterséges felújítás útján igyekeztek a tölgyerdők jövőjét biztosítani.

Ez alatt az idő alatt a tarvágás jutott előtérbe a tölgyesekben és a tölgyerdők nagy része sarjerdővé alakult át.

A *bükkösökben* a régi időkben legtöbbször csak rendszeretlen szálalás folyt. A legtávolabb fekvő, hozzáférhetetlen bükkösök őserdőjellegüket továbbra is megtartották.

A *fenyvesekben*, értve ezalatt a jegenye- és lúcfenyveseket, a régi időkben nagyrészt szintén csak rendszeretlen szálalás folyt. A szálalás után visszamaradt hézagok itt is rendszerint csakhamar felújultak magvetés útján, különösen a jegenyefenyvesekben.

A fa értékének az emelkedésével néhol (de csak a jegenyefenyvesekben) a fokozatos felújító vágásmódra, a legtöbb helyen pedig a tarvágásos gazdaságra tértek át. A felújítást utóbbi esetekben vagy a vágásterületeken állva maradt selejtesebb törzsektől várták, vagy pedig mesterséges úton, magvetéssel végezték.

Amint az erdők régi állapotának ebből a vázlatos leírásából kitűnik, a szálerdők felújítása, helyesebben felújulása a régi Magyarországon az 1879. évi erdőtörvény életbeléptét megelőzőleg legtöbbször természetes úton, magvetésből történt. De inkább csak a természet jóvoltából. Aránylag kevés erdőbirtokon alkalmaztak némileg rendszeres, fokozatos felújító vágásmódot s ennek is csak a közönséges, többé-kevésbé egyenletes alakját.

Ez az egyszerű alakja a fokozatos felújító vágásmódnak az erdőtörvény életbelépte után mindinkább általánossá kezdett válni az üzemterv szerint kezelt olvan erdőkben (tölgv, bükk, jegenyefenyő), amelyekben a természetes felújítás volt helyén az akkori felfogás szerint is.

Már ez is jelentékeny haladás volt akkoriban a multhoz képest, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a szakszerű, cél tudatos természetes felújítás alapfeltételei a legtöbb helyen hiányoztak, vagy legalább is nem voltak meg a kívánatos mértékben.

Ilyen körülmények között a rendszeres gazdálkodás s ennek a keretében a természetes felújítás térfoglalása és az ezt a célt szolgáló eljárások fejlődése önként értetőleg az erdőtörvény életbelépte után is jó ideig csak nagyon lassú lehetett.

A fejlődés lassúságában s különösen abban, hogy a fokozatos felújító vágásoknál a kihasználást a legtöbb esetben többé-

kevésbé elsiették, tagadhatatlanul jelentékeny része volt akkori erdőrendezési rendszerünknek is.

A legfőbb feladat akkoriban az volt, hogy a túlhasználato-
kat és a régi rendszertelen és nagyon nehezen ellenőrizhető ki-
használási eljárásokat a legnagyobb eréllyel megszüntessék. Eb-
ből a célból a vágatás szabályozásánál a legegyszerűbb és leg-
könnyebben ellenőrizhető mértéknek, a területnek az alapulvéte-
lét követelték meg.

Minden általánosabb érvényű, erélyesebb intézkedés rend-
szerint sablónokhoz vezet. Számos példát lehetne felhozni erre
a későbbi időkből is, amikor a „haladás” volt a jelszó min-
den téren.

Igy történt az 1879. évi erdőtörvény végrehajtásánál is.
Vezető szakembereink különben teljesen indokolt erélyessége
odavezetett, hogy az üzemtervek készítésénél túlságos mérték-
ben előtérbe jutottak az erdőfelügyelet érdekei, szemben a szo-
rosabb értelemben vett erdőgazdasági szempontokkal, amelyek
szabadabb mozgást követelnek az üzemtervek végrehajtásánál.

Ezt a megszorítást később nem volt nehéz többé-kevésbé
kiküszöbölni, ha nem is egyszerre, legalább fokozatosan, ahol
igazán megvolt az erős törekvés a fokozatos felújító vágásmód
szakszerűbb végrehajtására. Eszerint erdőrendezési rendsze-
rünknek tulajdonképpen alig jutott nagyobb szerep a fejlődés
meglassításánál, mint a fejlődést gátló, fentebb említett többi
akadályoknak.

Dacára a vázolt kedvezőtlen helyzetnek, a természetes fel-
újításnak elég számos sikeres példáját tudta felmutatni a ma-
gyarországi erdőgazdaság már az 1879. évi erdőtörvény életbe-
lépését követő első 2—3 évtizedben is. Kitűnik ez Fekete Lajos-
nak az Erdészeti Lapokban már a nyolcvanas években megjelent
számos cikkéből. Az akkori felfogás szerint helyesen végre-
hajtott, fokozatos, felújító vágásokról olvashatunk mások tol-
lából is.

A sok elsietett fokozatos kihasználás mellett magam is több
helyen láttam a helyi viszonyokhoz mérten elég kedvező ered-
ménnyel és kellő szakértelemmel végrehajtott fokozatos felújító
vágásokat.

3. A fokozatos felújító vágásmód zsarnóczai rendszere és ennek fejlődése 1900-ig.

Azt hiszem nem tévedek, ha azt állítom, hogy a szálerdők természetes felújítása a régi Magyarországon a legnagyobb arányban és a legrendszeresebben a volt zsarnóczai kincstári erdőhivatal kerületében volt alkalmazásban az 1879. évi erdőtörvény életbelépte óta.

A zsarnóczai kerülethez tartozott kincsári erdők kiterjedése 1893. évi adataim szerint kerekén 56.000 kat. hold volt, amelyből a bükk (a gyertyánnal és a szórványosan előforduló többi lombfával együtt) 52%-ot, a kocsántalan tölgy 14%-ot, a jegenyefenyő 27%-ot, a lúcfenyő 5%-ot, az erdei- és a fekete-fenyő 2%-ot foglalt el. Már csak az uralkodó fafajoknál fogva is mintegy predestinálva voltak ezek az erdők a fokozatos felújító vágásmód útján való kihasználására, amelyet, bár azelőtt is alkalmazást talált itt, rendszeresebb alakban Tomcsányi Gyula honosított meg és fejlesztett bizonyos fokig a mult század nyolcvanas éveiben.

A fokozatos felújító vágásmód végrehajtására nézve kezdetben itt is az az általános rendelkezés volt érvényben, amelynek értelmében a tarolóvágás rendszerint a vetővágástól számított legfeljebb hatodik évben volt teljesítendő s eddig az ideig a vágásterületeknek felújítva is kellett lenniök. Ezt a megszorítást azonban már 1888-ban, a legelső rendszeres gazdasági terv jóváhagyásánál enyhítették felsőbb helyen. Olyképpen, hogy a tarolóvágást a vetővágástól számított 10-ik évig lehetett elhalasztani.

A következő, 1889. évben egy másik miniszteri rendelet lehetővé tette, hogy a vágás alá kerülő faállományok a rendszeres kihasználás első évét megelőző 10 évben a fatömegnek legfeljebb 25%-áig szakszerűen megritkíttassanak.

Ez a két rendelkezés lényegében 5 évről 20 évre hosszabbította meg a fokozatos kihasználás időtartamát.

Igy tehát a szabadelvű felfogás itt már az erdőtörvény életbelépte után néhány éven belől utat tört magának.

Ez volt a helyzet 1891-ben.

A Tomcsányi által meghonosított s általunk tovább fejlesztett alakja a fokozatos felújító vágásmódnak, lényegében e vágásmód közönséges alakjának felelt meg. Elvben előkészítő, vető-, egy-két ritkítóvágásból és a tarolóvágásból állott. Ettől azonban sok esetben eltértünk.

Nem fektettünk nagy súlyt a kihasználás egyenletességére sem, hanem alkalmazkodni igyekeztünk a faállomány állapotához.

A tarolóvágásnál nem kötöttük magunkat az 5 évi felújítási időtartamhoz, már csak azért sem, mert üzemterveink bizonyos mértékig szabad kezet engedtek e tekintetben. És teljesen szabad kezet engedtek üzemterveink a kihasználási sorrend tekintetében a részletes főhasználati tervben előirányzott vágásterületek keretén belül.

A *jegenyefenyvesekben* nagy súlyt helyeztünk az előkészítő vágás idejében való végrehajtására, ami által elértük azt, hogy mire a vetővágásra került a sor, a vágásterület jelentékeny részén már megvolt a jegenyefenyő fiatalosunk.

A természetes úton létrejött jegenyefenyő-fiatalos felszabadításánál azonban nem egy esetben követtünk el hibát azzal, hogy azt egy kissé elsiettük.

Hibát követtünk el a jegenyefenyvesnek természetes felújításánál az által is, hogy akkoriban még nem kerestük és nem ismertük eléggé az összefüggést a talaj állapota és a záródás helyes mértékben való megbontása között, amely összefüggésnek a mai felfogás szerint rendkívül nagy szerepe van a siker elérésénél.

Az e fajta hibák természetesen nemcsak a jegenyefenyveseknél merültek fel, hanem a többi fafajok által alkotott faállományoknál is.

A *jegenyefenyő és bükk elegyéből* álló faállományoknál arra törekedtünk, hogy a bükk által elfoglalt területnek legalább egy részét a jegenyefenyő számára hódítsuk meg. A fokozatos kihasználás megkezdésénél azt az elvet tartottuk szem előtt, hogy a faállományt egyelőre csak annyira szabad megbontani, hogy a magvetésből keletkező jegenyefenyő-fiatalos még képes legyen tenyészni, az ennél valamivel több világosságot

igénylő bükkfiatalos ellenben még ne települhessen meg nagyobb arányban.

Az *elegyetlen bükkösök* kihasználása kevés kivétellel mindenütt jegenyefenyővel való alátelepítéssel kapcsolatban történt. Itt tehát a fokozatos vágásnál főképpen az alátelepítés követelményeihez kellett alkalmazkodnunk, ami természetesen többé-kevésbé megnehezítette a feladatunkat.

A bükkösöknek (s egyúttal az elszegenedett talajú tölgyeseknek) jegenyefenyővel való alátelepítését külföldi példák nyomán, 1885-ben kezdte meg a zsarnóczai kerületben Tomcsányi Gyula. Az eljárás akkor lényegében nem volt egyéb, mint foltokba, avagy megszakított barázdákba való vetés, illetőleg ültetés, amelyet természetesen a faállomány megfelelő megritkításának kellett megelőznie.

A koros faállomány fokozatos kihasználásánál az előkészítő vágás többnyire elmaradt s a kihasználás rendszerint a faállomány vetővágásszerű megritkításával kezdődött, amit nyomban követett a jegenyefenyővel való mesterséges alátelepítés.

Kezdetben az alátelepítés alkalmával a fészkeket az egész területen egymástól előre megállapított egyenlő távolságban készítették s így azok túlnyomó része a fák és tuskók közé, szabad területre jutott, ahol a csemeték inkább ki voltak téve a megromlásnak.

Ezen az utóbbi bajon eleinte úgy igyekeztünk segíteni, hogy az alátelepítéssel addig vártunk, amíg a vetővágás útján kihasznált tüzfát a vágásterületről ki nem szállították, illetőleg szenet nem égettek belőle. Ezzel azonban elősegítettük a bükk-újulat elhatalmasodását, mert ez a várakozás, főleg szénégetés esetén, 2—3 évet is igénybe vett.

Ezért már a 90-es évek közepén áttértünk arra a rendszerre, amely szerint a bevetésre szánt fészkeket kizárólag csak az állófák és tuskók tövébe, valamint az esetleg előforduló nagyobb kövek mellé, a lejtőfelőli oldalra készítettük. Később az alátelepítésnél vetés helyett ültetést alkalmaztunk. Természetesen még így is sok gondot okozott a későbbi időkben az alátelepített jegenyefenyőknek a megvédése a bükk által való elnyomatás ellen. (Folytatjuk).